

СТАН ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

О.М.Костенко, Т.Г.Лапенко, О.У.Дрожчана

Полтавська державна аграрна академія

olga_bgd@ukr.net

Ключові слова: охорона праці, умови праці, виробничий травматизм, профзахворювання, чинники виробничого травматизму.

Анотація. В роботі розглянуті питання впливу кризового економічного стану держави на стан охорони праці. Наведений аналіз чинників, що сприяють негативному стану охорони праці. Показана статистика виробничого травматизму та профзахворювань по Україні за 2016 рік у порівнянні з 2015 роком. Проаналізований стан умов праці на підприємствах. Розглянуті питання впливу нелегальної праці на соціальний захист працівників. Наводиться прогноз професійного здоров'я працівників в Україні на найближчі роки.

Постановка проблеми. Вивчення й вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням здорових і безпечних умов праці – одне з найбільш важливих завдань у розробці нових технологій і систем виробництва. Дослідження й виявлення можливих причин виробничих нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, вибухів, пожеж, розробка заходів і вимог, спрямованих на усунення цих причин дозволяють створити безпечні й сприятливі умови для праці людини. Комфортні й безпечні умови праці – один з основних факторів, який впливає на продуктивність і безпеку праці, здоров'я працівників. Тому створення належних умов праці на кожному робочому місці, безпека та охорона праці стали найактуальнішими проблемами в Україні, оскільки має місце високий рівень виробничого травматизму, професійної захворюваності та смертності на виробництві серед осіб працездатного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема охорони праці є досить актуальною в наш час. Аналізу стану та динаміки виробничого травматизму в Україні, а також основних причин його виникнення і негативних наслідків присвячені праці таких науковців, як О.О.Бондарчука, А.П.Деньгіна, А.С.Єсищенко, Ю.І. Кундієва, В.Є.Любимова, П.П.Нагорної, К.А. Паршенка та інших. Але багато аспектів даної проблеми ще потребують дослідження.

Загалом проблема виробничого травматизму віднесена до категорії особливої державної і суспільної значущості, а її розв'язання – до пріоритетних завдань національної безпеки.

Мета статті – аналіз стану виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан охорони праці в Україні залежить від стану економіки в країні. Економічна криза призвела не тільки до падіння ВВП, зменшення виробництва всіх товарів і обсягу послуг, погіршення добробуту населення і інших негативних явищ, а також до

недопустимих норм зносу основних фондів у всіх галузях, перевищенню строків їх використання, відставання у технічному рівні від світових стандартів.

Кризовий стан економіки, боротьба багатьох підприємств за виживання, коли першочерговим завданням є виплата зарплати працівникам і внесення чергових платежів, природно відсувають діяльність по поліпшенню умов і охорони праці на другий план.

Країна перейшла на ринкову систему господарювання, у якій рушійним мотивом господарської діяльності виступає дохід. Ціль суб'єкту господарювання – одержання прибутку, тоді як капітальні вкладення в основні фонди, необхідні для поліпшення умов праці, призводять до росту собівартості продукції. В умовах, коли учасники виробничих процесів постійно віддають перевагу економічній вигоді, поліпшення умов праці виявляється важко розв'язуваною задачею.

Положення ускладнене також тим, що необхідні витрати, як правило, пов'язані з капіталовкладеннями в основні фонди, і вони значно перевищують економію на скорочення виплат у зв'язку з несприятливими умовами праці.

Ці негативні явища, а також практична відсутність державного фінансування на проблеми охорони праці та їх незадовільне матеріально-фінансове забезпечення на виробничому рівні призвели до фактичного занепаду системи охорони праці в Україні.

Головною метою державної політики України у сфері охорони праці є збереження життя, здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності. Об'єктивно оцінюючи охорону праці в Україні, на жаль, слід констатувати, що сучасний її стан не може задовольнити потреби нашого суспільства. Для того, щоб детально проаналізувати стан охорони праці в Україні, необхідно розглянути показники щодо виробничого травматизму та професійних захворювань. Одним із основних показників стану охорони праці є рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності.

Так у 2016 році спостерігається збільшення виробничого травматизму на 3,8% (з 4592 до 4766), смертельних випадків – на 1,1% (з 360 до 364). Кількість професійних захворювань зменшилась на 9,1% (з 1764 до 1603) [1].

До основних травмонебезпечних галузей економіки та видів робіт відносяться:

- добувна промисловість і розроблення кар'єрів – кількість травмованих складає 21,3% від загальної кількості травмованих по Україні (1015 травмованих осіб, в т.ч. 32 – смертельно);

- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,7% (415 травмованих осіб, в т.ч. 60 – смертельно);

- сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 8,2% (391 травмована особа, в т.ч. 63 – смертельно).

Кількість травмованих осіб у цих галузях складає 38,2% від загальної кількості травмованих по Україні.

Найбільше професійних захворювань сталося в галузі добувної промисловості і розробленні кар'єрів – 81,8% від загальної кількості по Україні (1311 осіб), що на 4,0% (54 особи) менше у порівнянні з минулим роком.

Серед причин нещасних випадків переважають організаційні – 65,1% (3103) нещасних випадків. Через психофізіологічні причини сталося 22,8% (1088) нещасних випадків, а через технічні причини – 12,1% (575) нещасних випадків.

Найпоширенішими організаційними причинами стали:

- невиконання вимог інструкцій з охорони праці – 35,6% від загальної кількості травмованих осіб по Україні (1698 травмованих осіб);
- невиконання посадових обов'язків – 8,7% (414 травмованих осіб);
- порушення правил безпеки руху – 6,1% (292 травмовані особи);
- порушення технологічного процесу – 3,0% (145 травмованих осіб).

Найпоширенішими психофізіологічними причинами стали:

- особиста необережність потерпілого – 13,2% від загальної кількості травмованих осіб по Україні (628 травмованих осіб);
- травмування (смерть) внаслідок протиправних дій інших осіб – 5,8% (278 травмованих осіб);
- інші причини – 3,3% (155 травмованих осіб).

Найпоширенішими технічними причинами стали:

- незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, інженерних комунікацій, території – 4,1% від загальної кількості травмованих осіб по Україні (196 травмованих осіб);
- інші технічні причини – 1,9% (89 травмованих осіб);
- незадовільний технічний стан засобів виробництва – 1,6% (76 травмованих осіб);
- конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва – 1,3% (60 травмованих осіб);
- недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки – 1,0% (48 травмованих осіб).

У структурі професійних захворювань перше місце належить хворобам органів дихання – 42,8% від загальної кількості по Україні (686 випадків). На другому місці – захворювання опорно-рухового апарату (радикулопатії, остеохондрози, артрити, артози) – 39% (625 випадків). Третє місце за вібраційною хворобою – 8,7% (139 випадків), четверте за хворобами слуху – 3,5% (56 випадків).

Проведений аналіз нещасних випадків дає можливість класифікувати три основних види причин виробничого травматизму: організаційні, технічні, психофізіологічні. Аналіз показує, що більшість нещасних випадків відбувається з організаційних причин, які потрібно усунути силами самих організацій.

За умови економічної, екологічної та демографічної кризи в Україні склалася надзвичайна ситуація з безпекою та умовами праці на більшості підприємств, особливо середнього і малого бізнесу.

За даним Федерації профспілок України негативному стану охорони праці сприяють:

- відсутність ефективної державної політики у сфері охорони праці та здоров'я працівників;

- порушення вертикалі державного управління охороною праці;
- відсутності Національного плану дій щодо вирішення проблемних питань з охорони праці та попередження виробничих ризиків;
- нехтування виконанням своїх обов'язків у цій сфері, починаючи від Уряду, центральних та місцевих органів виконавчої влади до суб'єктів господарювання;
- відсутність державної системи управління охороною праці в окремих галузях економіки та у регіонах (адміністративно-територіальних одиницях України);
- відсутність економічних методів стимулювання роботодавців щодо попередження настання нещасних випадків на виробництві;
- явно недостатнє фінансування профілактичних заходів і засобів з охорони праці з Державного та місцевих бюджетів, Фондів соціального страхування та роботодавців [1].

Щорічно зростає кількість підприємств як державної, так і недержавної форми власності зі шкідливими та небезпечними умовами праці. Недооцінка, ігнорування факторів створення належних умов для безпечної праці завдають непоправної шкоди здоров'ю працівників, негативно впливають на рівень продуктивності праці.

За останні роки кількість працюючих в умовах, що не відповідають установленим нормам з охорони праці зросла з 15 до 30 % від загальної чисельності працівників і складає майже 3 млн людей. Важливо відмітити, що на роботах з такими умовами праці 1/4 таких працівників – жінки. Це негативно позначається на стані їх здоров'я, визиває порушення перебігу вагітності, викликає вади розвитку плоду та патологію серед народжених, що призводить до незадовільної демографічної ситуації в Україні

За даними Держкомстату в останні роки понад 1,5 млн працівників працювали в антисанітарних умовах збільшеної забрудненості повітря на робочому місці хімічними речовинами, пилом, перевищень рівнів шуму та вібрації, важкості та напруженості праці. На деяких підприємствах кількість таких робітників складає до 2/3 загальної кількості працюючих.

За даними Держсанпідемнагляду – більше 70% підприємств України не відповідають вимогам санітарних правил щодо функціонування на них систем опалення, вентиляції, освітлення та роботи санітарно-побутових приміщень. В середньому в шкідливих та небезпечних умовах праці на сьогоднішній день працює майже кожен третій робітник [2].

За офіційними даними 5,5 млн працівників сфери малого і середнього бізнесу в Україні перебувають «у тіні», тобто працюють без юридичного оформлення трудових відносин з роботодавцями. Вони практично позбавлені права на цільове медичне обслуговування, пільги та компенсації за важкі та шкідливі умови праці, допомоги у разі нещасного випадку [3].

Через погіршення умов праці, високого рівня професійних захворювань серед населення України працездатного віку спостерігаються руйнівні тенденції, які призводять до значного ослаблення трудового потенціалу, погіршення демографічної ситуації в Україні. Це проявляється зменшенням

загальної чисельності працездатного населення, особливо – зменшенням питомої ваги населення молодших вікових груп, як резерву трудового потенціалу.

За таких темпів безповоротного погіршення професійного здоров'я в Україні вже у 2016–2020 рр. потреба в трудових ресурсах у провідних галузях промисловості може бути задоволена лише на 38–44 %, що загрожує колапсом кадрового забезпечення виробництва, особливо в таких галузях, як металургійна, хімічна та коксохімічна, вугільна, гірничо-збагачувальна, енергетична промисловість.

Ситуація погіршується ще й тим, що під впливом представників бізнесу обмежується діяльність органів державного нагляду за дотриманням і забезпеченням законних прав і свобод громадян у соціально-трудої сфері.

В період переходу до ринкової економіки, зміною форм власності, суттєвим зменшенням державного сектору економіки, непродуманою політикою приватизації, яка супроводжувалась масовою «тінізацією» і порушенням законодавства, зубожінням більшості верств населення, ростом інфляції та іншими негативними явищами увага до проблем охорони праці значно зменшилася. Держава, по суті, залишила за собою дві функції – нагляд за станом охорони праці і фіскальні функції до порушників діючого законодавства.

Висновки і перспективи. Наведені дані показують, що поруч з позитивними змінами у динаміці загального рівня виробничого травматизму та професійної захворюваності, що в основному пояснюються зменшенням кількості працюючих, в більшості галузей економіки України, існує ряд проблем, які потребують втручання держави і відповідних органів державного нагляду за охороною праці. Тому, для запобігання виробничому травмуванню та професійним захворюванням, підвищення рівня безпеки виробництва роботодавцям необхідно: забезпечити функціонування на підприємстві системи управління охороною праці; своєчасно виявляти чинники виникнення небезпечних ситуацій на виробництві; усувати причини, що призводять до нещасних випадків; забезпечити навчання та перевірку знань з питань охорони праці працівників; здійснювати контроль за дотриманням працівниками вимог законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці. Отже, роботодавець повинен більше уваги приділяти саме профілактичній роботі з охорони праці.

Список літературних джерел

1. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України – [Режим доступу]: <http://www.social.org.ua/activity/profilactika>.
2. Горюк О. Травматизм в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://confcv.at.ua/forum/68-700-1>.
3. Деньгін А.П. Дослідження впливу тіньового ринку праці на стан виробничого травматизму в Україні / А.П.Деньгін, Т. М.Гаїрова // Охорона праці. – 2012. – № 4. – С. 50-53.

Состояние охраны труда в Украине на современном этапе

Е.М.Костенко, Т.Г.Лапенко, О.У.Дрожчаная

Аннотация. В работе рассмотрены вопросы влияния кризисного экономического состояния государства на состояние охраны труда. Приводится анализ причин, способствующих негативному состоянию охраны труда. Показана статистика производственного травматизма и профессиональных заболеваний в Украине за 2016 год в сравнении с 2015 годом. Проанализировано состояние условий труда на предприятиях. Рассмотрены вопросы влияния нелегального труда на социальную защиту работающих. Наводится прогноз профессионального здоровья трудящихся по Украине на ближайшие годы.

THE CURRENT STATE OF WORKPLACE HEALTH AND SAFETY IN UKRAINE

O.Kostenko, T.Lapenko, O.Drozhchana

Summary. The article deals with the problem of the impact of the economic crisis in Ukraine on the state of workplace health and safety. The authors analyze the factors which influence the negative state of workplace health and safety. They show the rate of accidents at work and occupational diseases in Ukraine in 2016 compared with 2015. They analyze the working conditions at enterprises and the problem of the impact of illegal occupation on social welfare. The authors give the forecast of professional health of workers in Ukraine for the nearest years.